

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı? Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

Yaşamları, hem ortalamada, hem tamama yakın çoğunlukla, şimdikiyle karşılaştırıldığında çok daha geniş olanaklar içindeydi ve dünyalarını gönüllerince değiştirebilmek için gerekli birlikte olma türleri geliştirmişlerdi, geliştiriyorlardı. Yüksek değerler, özellikle demokrasi, liberti,¹ adalet, “fırsat”ta eşitlik gibi *batının* yüksek değerleri için kendi elleriyle yıktılar mevcut olanaklarını, birlikteliklerini; durdurup, parçalayıp tahrip ettiler gelişmelerini ve terkedip geldiler. Lakin, hafıza kolay kolay bırakmıyor insanın peşini. Hafızanın karşısına, yitirdikleri sokaklarda kurmaya her an hazır oldukları barikalara gizli bir hasetle, düşünme süreçlerinde —hakikatın değerlerde olduğunun, gerçeğin de, olsa olsa, değerleri, dolayısıyla hakikati rahatsız eden yanılısamalar olduğunun düşünülmesi olarak— barikatlar kurmak durumunda kaldılar.

Slavoj Zizek bir yazısında, sosyalizmin çöküşü sürecinde olanlardan birini şöyle anlatıyor:²

Slovenya’da “reel sosyalizm”in yakın tarihlerde çözülmesi sırasında, oynadıkları rol “trajik” sıfatını tam olarak hak eden siyasi failer vardıysa, bunlar çoğulcu demokrasiye barışçıl, şiddet içermeyen bir yoldan geçme sözünü tutmuş olan Sloven Komünistleriydi.

Yazının burasında “En baştan beri, Freudcu süperego paradoksuna yakalanmışlardı:” biçiminde bir tümce var. Bu sözün söylenişi, dar bir kavramsal çerçeveye sıkışıp kalmış, belki de çerçevenin darlığı uzmanlığı artırdığından parlakmış gibi gözükken, parlak bir zihnin yaşamı dönüştürme yolunda anlamak için çaba harcamaktansa yaşamı düşündüğüne uydurma, olmuyorsa yanılısama olarak kabul etme biçiminde ortaya çıkan ve erken gençlik dönemindekiler tarafından sık sık yinelenen tavrı çağrıştırmaktadır. Keşke, olmasaydı.

Onlar (o zamanki) muhalefetin taleplerine boyun eğip oyunun demokratik kurallarını kabul ettikçe, muhalefetin onların “totalitarizm”inden dem vuran suçlamaları şiddetleniyor,

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı? Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

demokrasiyi, aslında ona karşı şeytani komplolara hazırlandıkları hâlde sadece “lafta” kabullendiklerinden duyulan şüpheler artıyordu. En nihayet, Komünistlerin demokratik bağlılıklarının ciddiye alınmaması gerektiği konusundaki birçok iddiadan sonra, “söylediklerinin arkasında durdukları” açığa çıktığında, muhalefet suçlamayı değiştirip komünistleri “ilkesiz davranmak”la suçladığı zaman (eski devrimci geçmişine utanmazca ihanet edip demokratik davranışları kabul eden birine nasıl güvenilebilirdi?) bu suçlamaların paradoksu en saf hâliyle ortaya çıktı.

İncelikli psişik tahliller bir yana bırakıldığında, daha psikolojik kuramlar geliştirilmemiş olduğu bir dönemde, Marx’ın, burjuva demokrasisi olarak adlandırdığına karşı, sosyalizmin, proletarya diktatörlüğü olarak adlandırdığını gerektirdiği, ve devletin egemen sınıfların, demokratik devletin sermayedarların aracı olduğu mealinde düşünceler ileri sürdüğü hatırlanabilir.³ Orada o biçimde, burada bu biçimde olur; ama, demokratik devlet hep sermayedar sınıfın kendi aralarındaki sorunları çözme ve diğer sınıflara egemen olma aracıdır. Demokratik devlet talebi emekçilerin talebi değil, sermayedarların talebidir ve böyle bir talebin değil gerçekleşmesi, dile getirilmesi bile sermayenin elinin oraya çoktan uzanmış olduğunun işaretidir. Sonuç psişik olarak hayret verici ve paradoksal gözükebilir; ancak, en azından, “ne demeye çalışıyor rahmetli?” iyi niyetiyle Karl Marx’ın yazdıklarını okumuş olanlar için beklenendir.

Slavoj Zizek’in sözü geçen yazısı bir hâletiruhiye betiminin toplumsal bir durum tespiti olarak sunulmasıyla başlıyor:⁴

Batı, Doğu Avrupa’da kendi kayıp kökenlerini, kendi kayıp özgün “demokratik yaratıcılık” deneyimini arıyor. Başka bir deyişle, Doğu Avrupa Batı’nın Ego İdeal’i (Ich-Ideal) —Batı’nın kendi kendini sevilmeye layık, idealleştirilmiş bir biçimde gördüğü nokta— işlevini görüyor.

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı? Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

“Avrupa’ya bi girsek, adamları hemen kendimize nasıl benzetiriz, di mi, abi,” meali düşünce Trakya ve Anadolu’da yaşayanların okumuş-okumamış çoğunun aklından, hatta dilinden geçmiştir. Hegel, Freud, Lacan felan okununca, öyle “di mi”li “mi mi”li - “abi”li “mabi”li konuşulmuyor, ancak bu iki tümcenin gösterdiği, bu “okumaların” “artı”sı çok daha rahat söylenebilecek olanı biraz kasılarak, ağdalı bir dille ifade etmenin ötesine, sanki, geçmediğidir.⁵ Batı Doğu’da ne arıyor? Batı kimdir? Doğu kimdir? İlk tümceden anlaşıldığı kadarıyla Batı ve Doğu her kim olurlarsa olsunlar Batı Doğu’da kendini dönüştürecek olanı, bir anlamda canlandıracak olanı, kendisinin öznesini arıyor: Bir nevi bir mefta diriltme durumu var gibi. İkinci tümcedeyse, Batı Doğu’da bizzat kendini, idealini, geleceğini arıyor. Bu ikinci kısım biraz daha açık. Doğu’dakiler sosyalizmde yaşayan emekçilerdir ve eğer Batı ile Batı’daki benzerlerini anlıyorsa Batı Batı’daki emekçilerdir. Bu durumda, bu tümce anlaşılır olur: Ancak o zaman Batı’nın Doğu’laşması gerekir, Doğu’nun kendini Batı’ya kabul ettirmesine gerek yoktur. Birçok kesim, katman, insan ve ilişkiye karşılık gelen Batı Avrupa ve benzer durumdaki Doğu Avrupa arasındaki ilişkilerde olduğu üzere çoklukların birbiriyle ilişkisinden söz ederken, özne ve öznellik bulmak hoş ancak yanıltıcıdır. Batı bulmayı istemeyi gerektiren aramak eylemini yapamaz, çünkü istemesi mümkün değildir. Ancak “Batı”, sanki “Batı” bir şeyleri arıyormuş gibi gözlemleyeceğimiz bir olaylar silsilesi olabilir. Burada Batı’nın isteğine anlam vermeye çalışmaktansa, Batı’yı arıyormuş gibi gösteren olayları çözümleme, ilkinin göre göze ve kulağa daha hoş gelmeyen sonuçlar verse bile, ilkinin göz karartıcı etkisine karşılık görüş genişletici etki yapar.

Bu iki tümce toplumsal gözlem ve çözümlemelerle varılan saptamalar değilse nedirler? Bir hâletiruhiye ifadesi. Peki bu nasıl bir hâletiruhiyedir? Bu boyun eğmenin hâletiruhiyesidir. “Batı’nın aradığı” özne değildir, kullanacağı nesnelere. Zat buna boyun eğmeden önce, aranan özneymiş gibi gösterilir. Bir kere “yüksek değerler”le kendini kısıtlayıp nesneleştirdikten sonra, kendini nesneleştirmek sürecinde özneleşerek, özneleştiği anda nesneleştikten sonra, “Batı’nın ne aradığı?” ortaya çıkar. Yine de, zatın torunlarına anlatacağı bir hikayesi vardır: Kendi özgür iradesiyle kendi ayaklarına prangayı taktığı an, ve yalnız o an özgürdür ve özneliği söz konusudur. Ama olsun, her insan libertiyi yaşamında

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı? Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

bir kere tatmalıdır.⁶

“İçeri”ye kimler kabul edilecek, gelişmiş kapitalist düzenle kimler bütünleşecek, kimler bu düzenden dışlanacaktır? Eski Yugoslavya bunun belki de en iyi örneğidir: Yugoslavya’nın çözüldüğü kanlı oyuna dahil olan her aktör, kendisinin “içeride” olduğu iddiasını, kendini Şarklı barbarlık karşısında Avrupa uygarlığının (kapitalist “içeri”ye şimdilerde verilen ideolojik ad bu) son kalesi olarak sunarak meşrulaştırmaya çalışır. Sağcı, milliyetçi Avusturyalılara göre, bu hayalî sınır, Avusturya ile Slovenya arasındaki Karavanke dağ silsilesidir: Onun ardında, Slav güruhunun hâkimiyeti başlar. Milliyetçi Slovenlere göre, bu sınır Slovenya’yı Hırvatistan’dan ayıran Kolpa nehridir: Biz Mitteleuropa’yızdır (Orta Avrupa), oysa bizi hiç ilgilendirmeyen akıldışı etnik kan davaları güden Hırvatlar, çoktan Balkanlar’ın bir parçası olmuşlardır; biz onlardan yanayızdır, onlara sempati duyarız ama tıpkı üçüncü dünyalı bir saldırganlık kurbanına sempati duyar gibi. Hırvatlara göre, canalcı sınır, tabii ki, onlarla Sırpalar arasındaki, yani Batı Katolik uygarlığı ile Batı bireyciliğinin değerlerini anlaması mümkün olmayan Doğulu Ortodoks kolektif ruh arasındaki sınırdır. Son olarak Sırpalar, kendilerini, Müslüman Arnavutlar ile Bosnalıların cisimleştirdiği fundamentalist tehlikeye karşı Hristiyan Avrupa’nın son savunma hattı olarak görürler.

İşte böyle yazıyor Zizek, Yugoslavya’da yaşayanların Avrupalılaşıma macerasının bir evresi hakkında. En az iki garip durum göze çarpıyor bu anlatılarda: İlk garabet, milliyetçilerin milleti ortadan kaldırma arzusudur. Avusturyalı milliyetçiler, Avusturyalılığın sönümlenip yerini Avrupalılığa bırakması için Avusturyalılığını yüceltiyorlar.⁷ İkincisiyse, gerek hristiyanlığın mezheplerine bakılarak oluşturulan skalada, gerek batıdan doğuya coğrafi konuma göre oluşturulan sıralamada, hepsinden aşağıda yer alacak olan Yunanistan’ın herkesin üstün bulduğu Avrupalılık vasfını taşımasıdır. Demek bu işler mantıkla olmuyor. Türkiye için de, sanki, benzer bir durum ortaya çıkarılabilir gibi görünüyor. Türkiye’nin yüzde bilmem kaçının Avrupa’da olmadığı yönünde bir ifade ortaya çıktı diyelim: Peki

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı? Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

Avrupa'da kalan kısmı hangisidir? Trakya. O hâlde Trakya Avrupa'da ve Boğazlar doğal sınırdır. Ancak Marmara bölgesi de yabana atılmamalı. İyi onu da alalım. Batı Anadolu, Ege kıyıları. Tamam o da olsun. O hâlde, şöyle bir ayırım yapabiliriz. İstanbul versus Ankara. Avrupalı olan İstanbul yaklaşımı Avrupalı olmayan Ankara'ya karşı. Olur mu, canım, öyle şey? Sonra Rize'de Avrupalı gibi olmuş. Her çıkardığı başbakan adayı Avrupa sevdalısı. O zaman deniz kıyılarının hepsini alalım. Bunu yine "İstanbul versus Ankara" biçiminde özetleyebiliriz. Avrupalılık, aslında, Diyarbakır'dan mı geçer? O zaman işler iyice karışıyor. Şimdi Türkiye'de Avrupa nerede başlıyor nerede bitiyor? Bırakılsın artık en bi Avrupalı olma yarışı, görünen köy odur ki Avrupa Avrupa'nın bittiği anda başlar.

Sermaye dünya çapında daralmaya doğru eğimli durumdadır. Daralma en çok "içeri"deki emekçilere, yani yaşamları uluslararası sermayeye iyice bağlanmış emekçilere sıkıntı, rahatsızlık ve eziyet getirecektir. "Türkiye" "içeri"ye girse ne olur, "dışarı"da kalsa ne olur? Herhâlükârda, yaşam koşulları zorlaşıyor ve olanaklar azalıyor. Türkiye'de emekçiler için, yani yaşamını sürdürmek için çalışmanın zorunluluğunu hissedenler için, bu aşamada yapılması uygun olan, yaşamın her yerine dağılmış, durmaksızın sürdürülen ve örgütlü olması da pek gerekmeyen birlikte eylemler gibi gözüküyor.

Örgütlü eylem üç aşamalıdır: Karar verme süreçlerinin belirlenmesi, karar verme süreci ve kararın uygulanması. İlk adım nasıl karar verileceğinin belirlenmesi sürecidir. Bu aşamada, meclisler, yönetim kurulları gibi karar verecek "organlar" ve bunların nasıl karar vereceği saptanır; yani, karar verecek organın nasıl oluşacağı, ne tür kararlar verebileceği (hangi konularda) ve nasıl karar vereceği (hangi oylama kurallarıyla ve saire). Bir kere bu belirlendi mi, duruma bağlı olarak bu karar verme süreçleri işler. Sonuç olarak bir karar verilirse bu karar örgüt tarafından uygulanır.

Örgütsüz eylem olabilir mi? Türkiye ikibinbir yılında 31334 milyon dolar civarında ihracat yapmıştır. Bu ihracatın 3641 milyon dolarlık kısmı örme giyim eşyası ve aksesuarları ihracıdır. Peki Türkiye buna nasıl karar vermiştir? İrili ufaklı birbiriyle etkileşim içinde birçok etkinlik olmuştur. Aynı süreç hem yapma, hem karar vermedir. Aslında, bu örgütlü

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı? Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

eylem içinde geçerlidir. Yapma ve karar verme birbirinden ayrı değildir. Örneğin yönetim kurulu bir karar alsa bile bu örgüt karar aldı demek değildir: Uygulanmayabilir. Hiç eylem çağrısının karşılıksız kaldığı ya da eylem sırasında eylemcilerden ağaca çıkararak kurtulmaya çalışan başkan olmamış mıdır? Örgütlenme eylemler için bir başlangıç olabilir, ancak ne yeterlidir ne de zorunlu ve çoğu kez sınırlayıcıdır.

Öncelikle birlikte eylemlerin örgütsüz bile oluşabilmesi için de koşulların, olanakların geliştirilmesi gerekir. Bir benzetmede kullanılacaksa anlatılanın hakikiliği hiç önemli değil. Hacivat ve Karagöz hakkında anlatılacak için de geçerli bu. Anımsadığım kadarıyla, Hacivat ve Karagöz, Bursa'da bir cami yapımında çalışan iki işçi. Bir yandan iş yaparken, bir yandan da habire konuşup şakalaşıyorlar. Herkes de eğleniyor, ve şurasından burasından katılıyor. O zamanın müteahhit muadili olayı görüp kızıyor ve Hacivat ve Karagöz'ün ortadan kaldırılmalarını sağlıyor. Ancak bir süre sonra, —anlatının bu kısmı genellikle vicdan azabıyla nedenlendirilir— aynı şakalaşmaların bir gölge oyunu olarak sürdürülmesini istiyor. Yapılan sanki iş ve oynaşı mekansal ve zamansal olarak ayırmaktır; hatta ayırım gerçekte hayalin, maddeyle düşüncenin, varlıkla gölgenin ayrımı olarak yorumlanabilir. Ancak, yapılan işçilerin birbirleriyle doğrudan bağlantısının ister çalışırken olsun, ister eğlenirken, ister yaparken olsun, ister düşünürken, müteahhit muadilinin denetiminde bir aracıyla dolayımından gerçekteşmemesinin sağlanmasıdır. Tansu Hatun, muhatabı olabilmesi için süperlige çıkması gerektiğini hatırlatan Tayyip evladımız için “o Hacivat liginde” demiş.⁸ Tabii ki, oyuncu gölgelerinin inşaattaki Hacivat liginde olmaları mümkün değil. Ancak bizler, Hacivat ya da Karagöz olabiliriz. Korkmak, çekinmek ya da utanmak yılmak için bahane olmamalı. İllaki korkacaksak, başkalarının denetimine geçmiş olan kendi gücümüzden korkalım: Ne Avrupa, ne milli kuvvetler, biz çıkacağız yine bizim karşımıza; sakın şaşırılmayalım.⁹

¹ Her özgürlük aynı özgürlük değildir; bu liberti de Fransızca aksanlı, Latince kökenli bir

Slovenyalılaştırabildiler Mi, Yoksa Slovenyalılaştıramadılar Mı?
Korkulacaksak, Kendimizden Korkalım

özgürlüktür.

² Slavoj Zizek, 2001, "Milletinin Keyfini Çıkar, Kendinmiş Gibi," *Kırılğan Temas*, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s. 246.

³ Karl Marx'ın yazdıklarını bir slogan ambarı olarak belleyenler ve belletmeye çalışanlar, bunların gözlemler ve usun kullanımıyla ortaya konmuş düşünceler olabileceğini, bilerek ya da bilmeyerek, saklarlar.

⁴ Slavoj Zizek, 2001, "Milletinin Keyfini Çıkar, Kendinmiş Gibi," *Kırılğan Temas*, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s. 211.

⁵ "Birleşmiş Milletler İnsani Gelişmişlik Endeksi" gibi söylenmesi oldukça vakit alan "gösterge"ler, en azından bu örnekte, sadece ne derece ağdalı konuşulabildiğini gösteriyor ve içeriğin genişliği konusunda bir ipucu vermiyor.

⁶ Slavoj Zizek, 2001, "Milletinin Keyfini Çıkar, Kendinmiş Gibi," *Kırılğan Temas*, İstanbul, Metis Yayınları, 2002, s. 241.

⁷ Ulus devletin bittiği ve milliyetçiliğin ortadan kalkmak üzere olduğunu düşünenler, burada sulanıp, çapalanıp gürleştirilen Avrupa milliyetçiliğini, elbette, göremeyeceklerdir.

⁸ Sanırım bu söyleneli epey olmuş. Böyle haberler de bana hep gecikmeyle geliyor. Olsun bir zararını görmedim.

⁹ Bunların yazılmasıyla, yazarın bilgi ve ilgisi olmamasına karşın suçluluk hissi verecek denli eşanlılıkta gerçekleşen bir olay söylenenin haklılığını maalesef açık ve acı biçimde gösterdi. Aynı yerde çalışan işçiler sendikal meselelerle dolayım lanacak biçimde birbirine girdi ve üçü öldü. Örgütlülüğün birlikte eylemi değil çatışmayı hazırladığı durumlar olacaktır, elbette, bu örgütlenmenin gereksizliğini değil, birlikte eyleme yapılan vurgunun haklılığını ortaya çıkarır, sanırım.